

Viki Jakaša Borić, Biserka Dumbović Bilušić

Vila Angiolina i vrtlarija s gospodarskim zgradama

Viki Jakaša Borić
Ministarstvo kulture RH
Konzervatorski odjel u Zagrebu
HR – 10 000 Zagreb, Mesnička 49
Biserka Dumbović Bilušić
Ministarstvo kulture RH
Konzervatorski odjel u Rijeci
HR – 51 000 Rijeka, Užarska 26

UDK: 728.84(497.561)Opatija)
Izvorni znanstveni rad/Original Scientific Paper
Primljen/Received: 8. 9. 2017.

Ključne riječi: Opatija, vila Angiolina, Higinio Scarpa, klasicizam, bidermajer, iluzionistički oslik, engleski perivoj, romantični historicizam, rasadnik, staklenik

Key words: Opatija, Villa Angiolina, Higinio Scarpa, Classicism, Biedermeier, illusionist painting, English garden, Romantic historicism, greenery, glasshouse

Opatijska vila Angiolina do sada je u nekoliko navrata pobuđivala istraživačke interese, što je rezultiralo nekolicinom tekstova o njenoj povijesti i stilskim osobinama. Ovim se radom daljnjom stilskom analizom klasicističkih i romantičarskih elemenata oblikovanja objašnjava njihovo podrijetlo kao i mogući uzori odnosno autorstvo, povezivanjem s kontekstom bečkoga kruga, ali i tršćanskim klasicističkim građevinama s čijim je vlasnicima njen naručitelj Higinio Scarpa bio u rodbinskim i poslovnim vezama. Nadalje, ukazuje se na posebnosti okruženja vile koje nastaje u skladu s onodobnim preporukama za oblikovanje ovakvih prostora. Prikazuje se do sada neistražena i po mnogočemu zanimljiva gospodarska zona perivoja – vrtlarija (*Gärtnerie*) sa staklenicima i gospodarskim zgradama. S obzirom na to da su navedene građevine i cjelokupan prostor imanja u visokom stupnju očuvanosti, ova cjelina predstavlja jedno od rijetkih svjedočanstava tipične romantičarsko-prosvjetiteljske koncepcije, ne samo na području Kvarnera, već i znatno šire te zavrjeđuju posebnu pažnju i analizu s ciljem što kvalitetnije obnove i prezentacije.

UVOD

Poimanje vile tijekom povijesti se mijenjalo, da bi tijekom 19. stoljeća poprimilo značenje koje joj pripisujemo i danas.¹ Sredina 18. stoljeća prijelomno je razdoblje kada se

u skladu s društvenim promjenama koje omogućavaju formiranje srednje građanske klase, koncept vile pojednostavljuje i lišava dotadašnje reprezentativnosti.² Tada, naime, funkcionalnost i prožimanje s vanjskim prostorom, čije se podrijetlo može tražiti u Palladijevima vilama Veneta, postaju naglašene komponente ovog tipa građevine, a odmak i odmor od užurbane svakodnevice njene primarne uloge. Hortikulturno uređeno okruženje vile tijekom 19. stoljeća također poprima novo značenje i vizualni identitet u skladu s romantičarskim poimanjem perivoja, ali i fiziokratskim pogledom na život. Onodobna stručna literatura posvećena uređenju odnosno novim konceptima perivoja svjedočanstvo je pojačanog interesa za uređenje ovakvih prostora. Njena raširenost odigrala je značajnu ulogu i utjecala na oblikovanje javnih i privatnih perivoja 19. stoljeća.

Vila Angiolina sagrađena je za riječkog trgovca talijanskog podrijetla Higinia Scarpu (1794. – 1866.) sredinom 19. stoljeća, u razdoblju kada građanski sloj zahvaljujući bogatstvu stečenom bavljenjem trgovinom preuzima vodeću ulogu u razvoju brojnih hrvatskih gradova pa tako i Rijeke.³ Riječ je o prvoj reprezentativnoj građevini Opatije namijenjenoj odmoru i bijegu od gradske svakodnevice, zbog čega se smatra glasnikom turističkog razvoja koji će nastupiti pedesetak godina kasnije i učiniti ovaj grad poznatim u europskim razmjerima. Ona nosi važne konotacije kako društvenih promjena i načina življenja obožavane građanske klase prve polovine 19. stoljeća tako i

1 Latinski izraz „vila“ označavao je kompleks zgrada stambene i gospodarske namjene na imanju izvan grada, dok se danas odnosi na jednu stambenu građevinu s određenom razinom luksuza koja je okružena perivojem ili slobodno smještena u prirodi. Još uvijek predstavlja odmak od gradske svakodnevice kao i određeno blagostanje ili status. PORTOGHESI, PAOLO, *Dizionario enciclopedico di architettura e urbanistica*, vol. VI, Istituto Editoriale Romano, Roma, 1969., vol. VI, 418, 419.

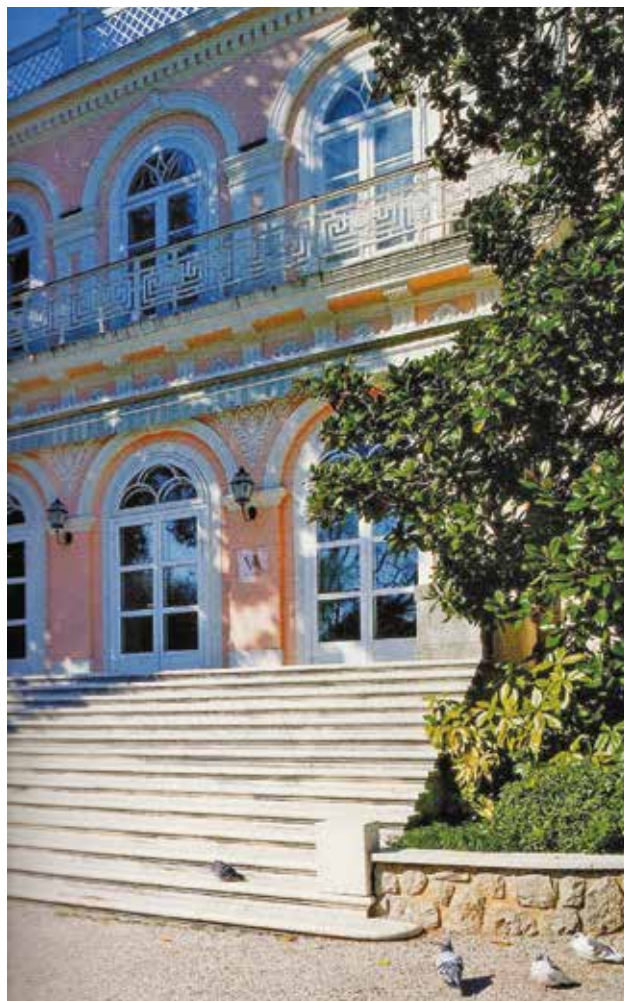
2 ACKERMAN, JAMES S., *The Villa. Form and Ideology of Country Houses*, Princeton University Press, 1990., 14, 15.

3 ZAKOŠEK, BORIS, *Opatijski album: dugo stoljeće jednog svjetskog lječilišta*, Državni arhiv Rijeka, Posebna izdanja, sv. 18, Rijeka 2005., 146; VALUŠEK, BERISLAV, *Vila Angiolina u Opatiji*, Opatija, 2005., 37; RADOVIĆ MAHEČIĆ, DARIJA, *Preobrazba Opatije 1882. – 1897. – počeci turističke arhitekture*, *Radovi IPU*, 2002/26, Zagreb, 2002., (132 – 148), 133; EKL, VANDA, *Opatija – prostor i čovjek, Dometi*, 1984/9-10, 63 – 75.

1 Postojeće stanje – vila Angiolina, perivoj, rasadnik (snimka iz drona, Grad Opatija)

Current condition – Villa Angiolina, gardens, nursery garden (footage taken by a drone, City of Opatija)

2 Južno pročelje vile
Southern facade of the Villa

arhitektonsko-stilskih novosti karakterističnih za to vrijeme. Njen višestruki značaj je prepoznat, zbog čega je 2005. godine dobila i monografsku obradu pod nazivom *Vila Angiolina u Opatiji* koju potpisuje Berislav Valušek.⁴ Autor prikazuje povijest naručiteljske obitelji Scarpa te slijed vlasništva od izgradnje do današnjih dana. Bavi se analizom arhitektonskog oblikovanja ukazujući na modularni princip gradnje te zaključuje da je *vila Angiolina unutar svog tlocrtnog, a najvjerojatnije i trodimenzionalnog sustava izvanredno uravnotežena cjelina čija se logika zasniva na matematičkom redu jedinstva mjere klasičnih graditeljskih obrazaca.*⁵ Donosi opis klasicističkog zidnog oslika dvorane u prizemlju kao i prikaz restauratorskih radova na njegovoj obnovi. Drugi značajan prilog poznavanju povijesti vile Angioline tekst je Borisa Zakoška u knjizi objavljenoj 2005. pod nazivom *Opatijski album: drugo stoljeće jednog svjetskog lječilišta.*⁶ Nizom arhivskih podataka rasvjetljava povijest njene izgradnje, međutim, kako projekti za izgradnju vile nisu pronađeni, pitanje autorstva ostaje i dalje otvoreno.

PROSTORNO POVIJESNI KONTEKST

Vila Angiolina nastaje u razdoblju koje prethodi turističkom razvoju, prometnoj regulaciji, kao i urbanizaciji Opatije. Značajan poticaj za razvoj ovoga prostora bila je cesta sagrađena 1843. koja je povezala Rijeku s Voloskim, Opatijom i Lovranom, zahvaljujući kojoj gotovo netaknuti prostor podno Učke, prekriven gustom sredozemnom

4 Monografiji je prethodila konzervatorska studija vile pod nazivom *Vila Angiolina u Opatiji: povijesno-umjetnička analiza, povijest, konzervatorska podloga i dokumentacija*, B. Valušek, 2001.

5 VALUŠEK, BERISLAV, op. cit. (bilj. 3), 21; ČIKARA, DUŠKO, Dvije klasicističke palače bračke „Maritimne oligarhije“, *Klasicizam u Dalmaciji II*, Znanstveni skup, Institut za povijest umjetnosti – Centar Cvito Fisković Split, Split, 2012., 85 – 123.

6 ZAKOŠEK, BORIS, op. cit. (bilj. 3), 146.

vegetacijom, postaje dostupniji izletnicima i znatiželjnicima.⁷ Točniju vremensku granicu izgradnje vile postavio je Boris Zakošek koji utvrđuje postojanje dviju starijih građevina – štale i kućice pokrivene crijepom – još 1845. godine kada je potpisan ugovor između tadašnjeg vlasnika Matije Justija i kupca Higinija Scarpe u kojem se iste spominju. Na mjestu kućice sagrađena je vila najkasnije do 1848., što zaključuje temeljem spisa iz rujna iste godine u kojem je hvaljena zbog svoje ljepote kao i srdačnosti vlasnika. Godine 1875. Higinijev sin Paolo Scarpa vilu prodaje grofu Viktoru Chorinskom iz Moravske, a već sedam godina kasnije, dakle 1882. kupile su je *Južne željeznice* iz Beča. Prvu pregradnju i preoblikovanje poduzimaju *Južne željeznice* 1886. godine s namjerom prilagodbe vile namjeni luksuznog pansiona za aristokraciju. Vilu Angiolinu zajedno s ostalim nekretninama u Opatiji *Južne željeznice* prodaju 1910. godine *Dioničkom društvu svratišta i lječilišnih zavoda Opatija u Beču*. Već nakon godinu dana vila je predana

7 RADOVIĆ MAHEČIĆ, DARIJA, op. cit. (bilj. 3), 133.

3 Južno pročelje vile, iz albuma *Curort Abbazia*, J. B. Rottmayer, 1883.

Southern facade of the Villa, from the album *Curort Abbazia*, J. B. Rottmayer, 1883

Lječilišnom povjerenstvu Opatija čiji sljednici kasnije ulaze u posjed – za talijanske uprave *Azienda Autonoma di Soggiorno*, a nakon 1945. izmjenjuju se brojni korisnici uglavnom turističkih djelatnosti.⁸ Danas je u njoj smješten Hrvatski muzej turizma.

Vila je podignuta na malenom poluotoku nedaleko od crkve sv. Jakova s pogledom na more, okružena perivojem engleskog tipa. Osnovni elementi kompozicije perivoja su, osim vijugavih staza, dinamični odnosi polja visokog i niskog raslinja iz čega nastaju zanimljive scene i prostorni odnosi odnosno dinamične vizure i vizurni koridori. Dio perivoja ispred vile oblikuje se niskom parternom obradom, kako bi se uspostavio pogled na more i komunikacija sa širim prostorom. Formiranje perivoja vezuje se za Higinija Scarpu, kojemu su kapetani sa svojih putovanja donosili egzotično bilje kojim je vlasnik nadopunjavao i oblikovao perivoj.⁹ Katastarski list iz 1878. godine pouzdano je svjedočanstvo o tome da je perivoj tada potpuno formirana i zaokružena cjelina s gospodarskom zonom (vrtlarijom) u stražnjem dijelu imanja i svim pripadajućim građevinama – staklenicima, švicarskom kućom, spremištem za kočije – koje ondje zatječemo i danas.¹⁰ Dolaskom *Južnih željeznica* u vlasništvo vile 1886. godine angažiran je bečki pejzažni arhitekt Carl Schubert, predsjednik Carsko-kraljevskog društva za izgradnju i uljepšavanje perivoja, za izradu projekta

uređenja (preuređenja) perivoja. Poznata je njegova knjižica pod nazivom *Der Park von Abbazia* iz 1894. godine koja predstavlja dragocjen izvor podataka o principima uređenja kao i brojnim biljnim vrstama koje uvodi u perivoj vile Angioline.¹¹ Od izuzetnog su značaja fotografije vile Angioline s perivojem i perivojnim građevinama iz 1883. godine koje je izradio J. B. Rottmayer, carski i kraljevski fotograf.¹² Uvezane u album pod nazivom *Curort Abbazia*, vrijedno su i najstarije svjedočanstvo o onodobnom izgledu vile, perivoja i pripadajućih popratnih građevina. Također su zanimljive kao dokument o načinu sagledavanja i doživljaja cjeline u kojoj je perivoj postao ravnopravan arhitekturi vile, uključujući pomoćne građevine koje tipologijom i stilom govore o tendencijama vremena u kojem nastaju. Riječ je, naime, o tada aktualnim konceptima koje zagovaraju prosvjetiteljsko-romantičarski teoretičari vrtnog uređenja odnosno vrtne umjetnosti.

VILA ANGIOLINA – ARHITEKTURA I STIL Eksterijer

Vila Angiolina nastala je prema tipičnim obrascima onodobne gradnje na srednjoeuropskom prostoru koju

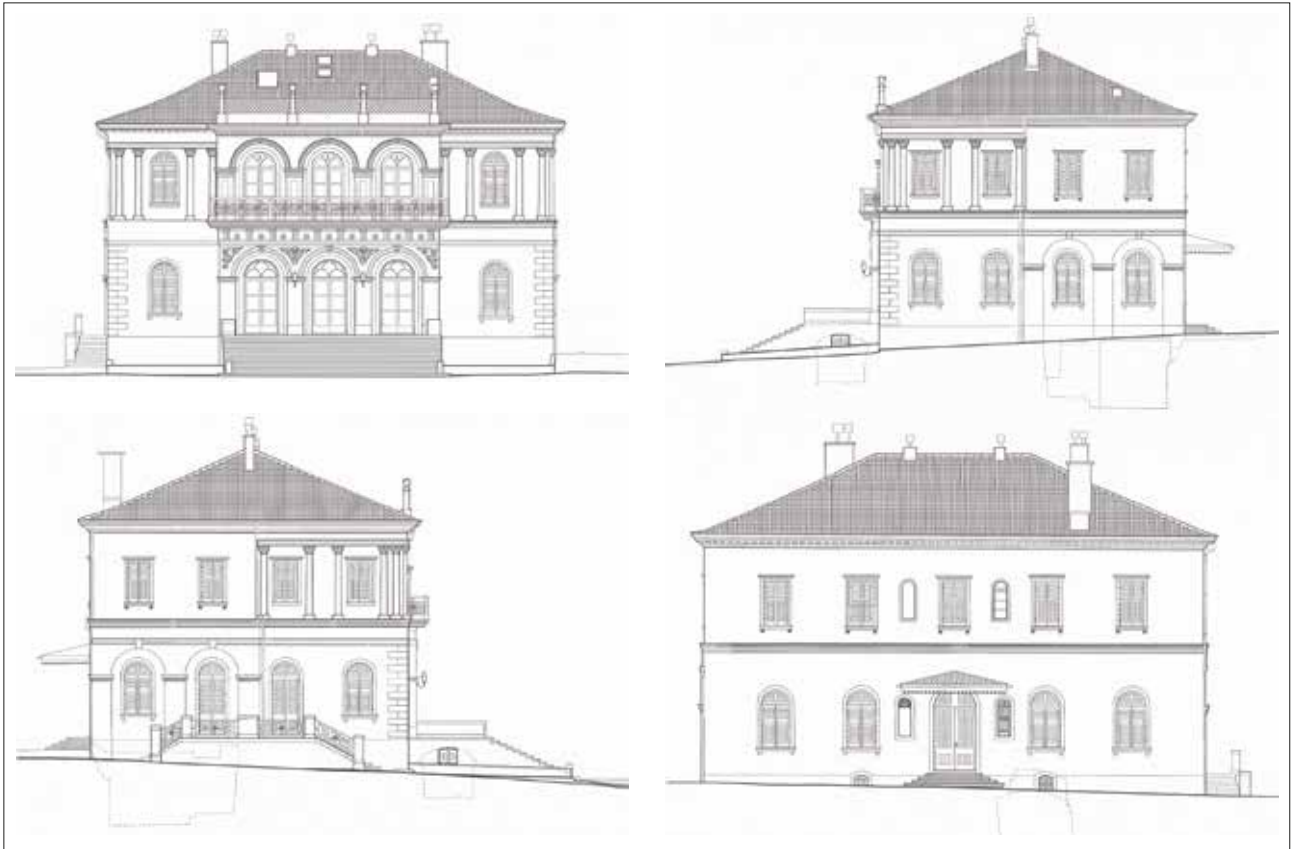
11 SCHUBERT, CARL, *Der Park von Abbazia*, Hartleben's Verlag, Beč, 1894.

12 KUČEL-ILIĆ, ALEKSANDRA, *Curort Abbazia – magnet za bogataše, Novi list, Liburnijski Novi list*, Rijeka, 25. 4. 2004.; VALUŠEK, BERISLAV, op. cit. (bilj. 3), 13. Album *Curort Abbazia* nastao je 8. siječnja 1883., a sastoji se od osam velikih fotografija vile Angioline, parka i zgrada u parku. Album je bio vlasništvo Edith Merle iz Opatije, a danas se nalazi u Hrvatskom muzeju turizma koji je smješten u vili Angiolini. Navedeni autori pisali su o ovom albumu i objavili fotografije vile i perivoja, ali ne i gospodarskih građevina. One su do sada bile izostavljene iz svih prikaza i analiza ovoga prostora te se u ovom radu po prvi put objavljuju.

8 Povijesni slijed vlasništva preuzet iz: BORIS ZAKOŠEK, op. cit. (bilj. 3), 146.

9 VAHTAR JURKOVIĆ, KORALJKA, *Opatija – urbanistički razvoj i perivoj na naslijeđe*, Rijeka – Opatija, 2010., 47.

10 DGU, Područni ured za katastar Rijeka, Ispostava Opatija, Kartografska zbirka starih katastarskih karata, 1878.

4 (a, b, c, d) Arhitektonska snimka pročelja, južno, sjeverno, istočno i zapadno pročelje
(a, b, c, d) Architectural survey of the facades, south, north, east and west façade

određuje spoj paladijevskog koncepta i elemenata radikalnog klasicizma odnosno bidermajera. Stoga se jasno razabire sklonost stereometrijskoj formi i uravnoteženoj masi, dok se plohe raščlanju lučnim otvorima i pratećim lučnim profilacijama koje postaju dominantne artikulacije.

Riječ je o jednokatnici kompaktnog volumena nad pravokutnom osnovom koji zaključuje plitko četverostrešno krovništvo. Glavnim pročeljem dominira troosni rizalit nad kojim je plitka atika koja zakriljuje krovništvo, što doprinosi kubičnom dojmu volumena. Značajna osobina vanjštine je artikulacija rubnih katnih zona arhitravno povezanim korintskim polustupovima koji obuhvaćaju i dijelove bočnih pročelja. Osim asocijacije na Palladijeva rješenja, na ovaj način pojačan je dojam kubičnosti i uravnoteženosti mase.¹³

Osnovna horizontalna razdioba svih pročelja postignuta je razdijelnim vijencima, dok se artikulacija realizira vratnim i prozorskim otvorima polukružnog i manjim dijelom ravnog zaključka. Na rizalitnoj plohi, koja je rastvorena s po tri lučna vratna otvora u prizemlju i katu, sabiru se

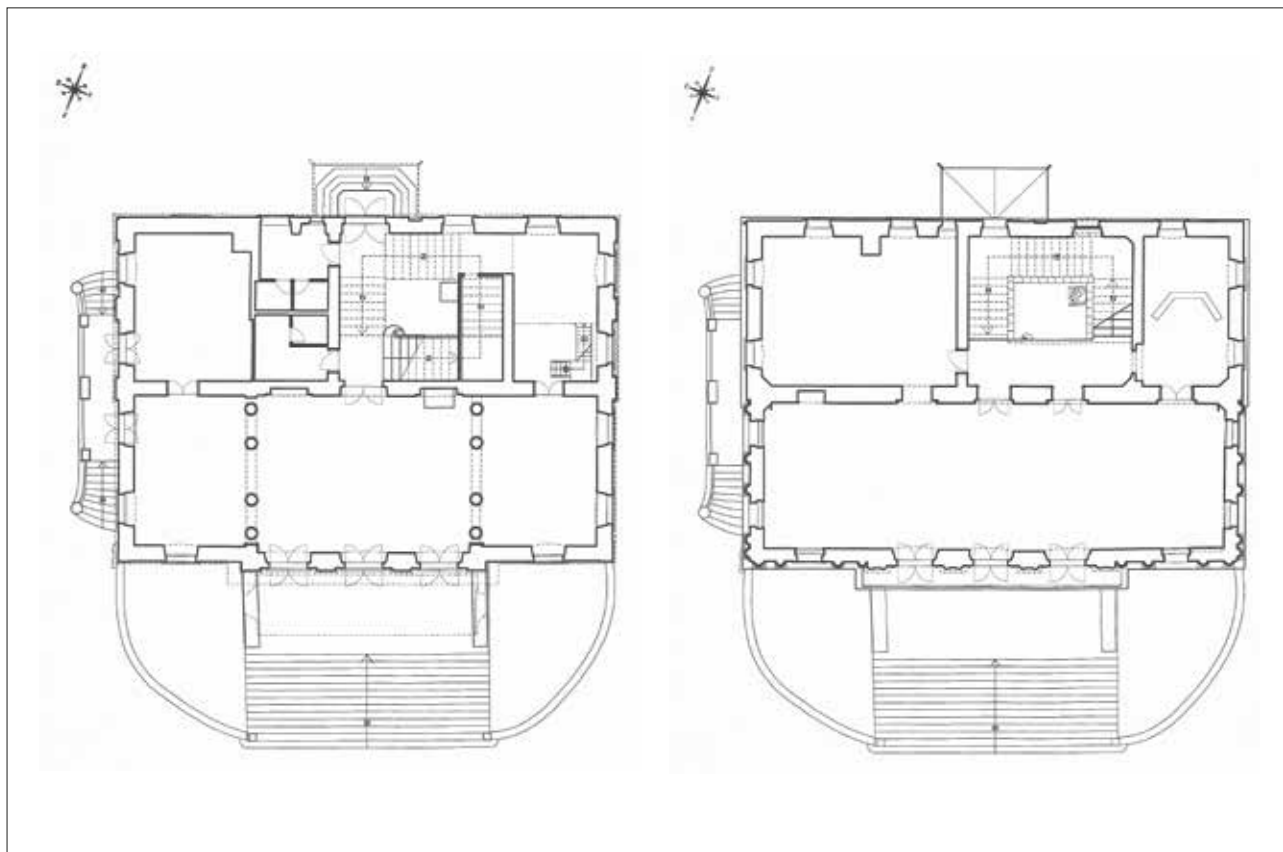
dekorativni elementi koji razrahljuju strogu bidermajersku koncepciju sazdanu od lučnih formi profilacija međusobno povezanih profilacijama u kapitelnoj zoni. Plohe između lukova prizemlja dekorirane su štuko dekoracijama u vegetabilnim formama koje se ponegdje isprepliću s oblicima konjskih likova. Preostala dekoracija rizalitne plohe kao i cijelog južnog pročelja klasične je provenijencije. Osim spomenutih korintskih polustupova rubnih katnih zona, tu je niz triglifa i metopa s rozetama kojim je zaključena prizemna zona rizalita. Atika je trodijelna, sazdana od perforiranih ploča utisnutih između kvadratičnih stupića s vazama.

Značajan oblikovni element glavnoga pročelja na kojem se također razabiru oblici klasične provenijencije jest balkonska ograda izvedena u lijevanom željezu. Riječ je o ogradi balkona koji povezuje tri vratna otvora glavne dvorane. Kaneliranim stupićima podijeljena je u niz polja koja ispunjavaju meandrirajuće forme obogaćene rozetama.

Prostorni koncept

Iako je izvorna prostorna organizacija vile pregradnjama i adaptacijama dijelom izmijenjena, temeljem dostupne dokumentacije, nalaza restauratorskih sondi i komparativnih analiza moguće ju je rekonstruirati, a u jednom dijelu samo

.....
13 Prepoznatljive su i uvijek prisutne osobine Palladijevih vila stereometrijski volumen, uravnoteženost i simetrija masa. Koncept s korintskim stupovima u bočnim katnim zonama poznat je s njegove vicentinske palače Chiericati. WUNDRAM, MANFRED; PAPE, THOMAS, *Andrea Palladio, architect between the Renaissance and Baroque*, Taschen, 2008.

5 (a, b) Arhitektonska snimka postojećeg stanja, tlocrt prizemlja i kata
(a, b) Architectural survey of current condition, ground floor and first floor ground plan

pretpostaviti. Prostor je, naime, organiziran unutar pravokutne osnove slijedom simetričnog klasičnog koncepta koji podrazumijeva trodijelnu prostornu podjelu. Riječ je najprije o organizaciji prizemlja s reprezentativnim salonom kod kojeg je trodijelnost postignuta korintskim stupovima umjesto pregradnim zidovima, a onda i položajem glavnog stubišta u sredini začelnog prostora uz koji su obostrano manje prostorije uglavnom utilitarne namjene. Pri iščitavanju izvornog rasporeda značajnu ulogu ima nacrt prizemlja iz 1886. godine, koji je nastao kada je vila već bila u vlasništvu *Južnih željeznica*.¹⁴ Nacrt prikazuje zatečeno stanje i predviđene izmjene koje se odnose na ugradnju parapeta između korintskih stupova te ugradnju kamina u zid središnjeg dijela salona u prizemlju.

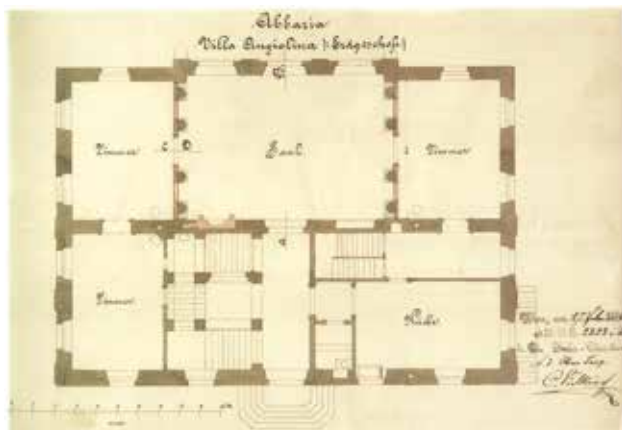
Navedeni nacrt iz 1886. značajan je izvor informacija kod analize kako stubišta tako i prostorija koje ga flankiraju jer nam razotkriva prvobitnu situaciju koja je kasnije izmijenjena, a isto su potvrdila i restauratorska sondiranja.¹⁵ Naime, stubište je bilo tipično za vrijeme nastanka – trokrako s odmorišnim podestima, klasične konstrukcije

sa zidanim stupovima najvjerojatnije povezanim lukovima koji su formirali šuplju jezgru. Stubišni krak prema istočnoj prostoriji bio je uži od ostalih dvaju krakova. S istočne strane stubišta bila je jedna prostorija, veća od današnje, kojoj se pristupalo iz glavnog salona, dok je sa zapadne strane bila gospodarska jedinica s manjim dvokrakim stubištem za posluhu, kuhinjom i sanitarnim čvorom. Ulaz u vilu oduvijek je bio, baš kao i danas, u središnjoj osi stražnjeg pročelja te na glavnom južnom pročelju.

U katnoj etaži obostrano uz stubište nalaze se dvije prostorije od kojih je ona istočna smanjena zbog proširenja stubišta. U prednjem južnom dijelu je jedna izdužena prostorija koja se proteže od istočnog do zapadnog perimetralnog zida vile. Kako se prvobitna koncepcija ovog dijela katne etaže, u kojem su bile smještene sobe, u brojnim adaptacijama izgubila te je zbog nedostatka dokumentacije ostala do danas nepoznata, moguće je samo pretpostaviti njenu organizaciju temeljem komparativnih primjera i nalaza restauratorskih sondi iz 2005. godine. Jedna je mogućnost podjela u tri amfiladno vezane prostorije koje ponavljaju odnose prizemlja. To bi značilo da je središnja prostorija bila veća od bočnih te da je bila rastvorena trima vratnim otvorima rizalitne plohe koja su je vezivala s balkonom, dok su bočne prostorije imale

¹⁴ Državni arhiv Rijeka, Fond Glavarstva Općine Volosko – Opatija, Građevinski arhiv, Dosje – Opatija 34.

¹⁵ Nije točno utvrđeno vrijeme pregradnje stubišta u kojoj se ono proširuje, a istočna bočna prostorija smanjuje.

6 Tlocrt prizemlja, 1886. (Državni arhiv Rijeka)
Ground floor plan, 1886 (State Archives Rijeka)

po jedan prozor prema jugu i po dva na istočnom odnosno zapadnom pročelju. Druga je mogućnost niz od četiri manje sobe, što kao mogućnost potvrđuju neki austrijski i tršćanski komparativni primjeri. Pretpostavljene sheme nije bilo moguće utvrditi sondiranjem zbog izložbene funkcije ove prostorije, što će se realizirati kada započnu radovi na obnovi i prezentaciji interijera.¹⁶ Svakako treba spomenuti vrlo indikativne nalaze preliminarnih restauratorskih sondi iz 2005. godine koje su rađene s ciljem definiranja slikanih slojeva.¹⁷ Tom je prilikom utvrđena izvorna žbuka s različitim prvobitnim oslicima, što je značajan pokazatelj koji podržava pretpostavku o postojanju više prostorija u katu.

Reprezentativni salon prizemlja

S obzirom na to da je odmor u vili podrazumijevao i obvezan kontakt s prirodom, reprezentativni saloni bili su često smješteni u prizemlju odakle se izravno i nesmetano komuniciralo s perivojem. Nekolicina klasicističkih vila svjedoči o tome, a vila Angiolina dakako slijedi već prihvaćeni obrazac pa se iz njena salona širokim stepenicama spušta u parterno uređeni dio perivoja.¹⁸

Riječ je o prostoriji izduljene pravokutne osnove podijeljenoj arhitravno vezanim korintskim stupovima (po četiri u nizu) u tri dijela, rješenju koje promovira arhitekt rimskog podrijetla Joseph Bonomi (1739. – 1808.) klasicističkim interijerom *Pompeian Gallery* iz 1782. u engleskoj

16 Građevinskim sondama na pretpostavljenim mjestama pregradnih zidova utvrdit će se njihove pozicije ukoliko su postojali.

17 Vila Angiolina, Pregled i pokusno sondiranje 1. kata, restauratorsko izvješće: mr. sc. Radovan Oštrić, Konzervatorski odjel u Rijeci, el. 689, Rijeka, 2005.

18 Srodan koncept ima jednokatni Alagovićev ljetnikovac u Novoj Vesi u Zagrebu koji projektira zagrebački graditelj Bartol Felbinger sredinom dvadesetih godina 19. stoljeća. Istoj skupini pripada Haulikov ljetnikovac u Maksimiru, građen prema projektu bečkog arhitekta Franje Schüchta 1840. godine, u kojem se iz salona širokim stubama spušta u perivoj.

7 Salon u prizemlju vile
Salon on the Villa ground floor

vili Packington Hall.¹⁹ Ovo je jedan od koncepata koji nastaje pod utjecajem arheoloških otkrića druge polovine 18. stoljeća, a očituje se prije svega u korištenju arheološki dosljednih klasičnih redova kako u oblikovanju eksterijera tako i interijera. Bonomijevo rješenje kasnije je rašireno na kontinentu te je interpretirano u raznim varijacijama, a srodni primjer s relativno obližnjeg područja, osim salona vile Schüttel u Beču, podignute prema projektu J. Kornhäusela 1815. godine, jest salon stana obogaćenog trgovca P. A. Romano u kući Romano u Trstu koja je sagrađena oko 1800. i opremljena 1801. godine, a srušena 1936. godine.²⁰

Reprezentativnost salona vile Angioline postignuta je upotrebom korintskih stupova u artikulaciji prostora, ali i iluzionističkog zidnog oslika koji postaje punopravnim nositeljem koncepta, s kojim salon dobiva svoj potpuni

19 ENGEL, UTE, *Neoclassical and Romantic Architecture in Britain, Neoclassicism and Romanticism, 1750 – 1848*, (ur. Rolf Tolman), Könemann, 2006., 20; MIDDLETON, ROBIN; WATKIN, DAVID, *Architecture of the Nineteenth Century*, Electa, Milano, 1980., 87, 88.

20 NEZVAL, BETTINA, *Joseph Kornhäusel Lustschlösser und Theater*, Verlag Berger, 2010., 55; DE FEO, ROBERTO, *Giuseppe Borsato 1770 – 1849*, Scripta Edizioni, Verona, 2016., 391, 392.

8 Sjeverni zid salona
Northern wall of the salon

smisao i artikulaciju.²¹ Riječ je o klasicističkom konceptu koji podrazumijeva iluziju arhitektonskih i dekorativnih elemenata kojima se simuliraju arhitravno vezani nizovi pilastara koji podržavaju kazetirani strop bogat dekorativnim ispunama. Sačuvani projekti za dekoracije zidova i stropova reprezentativnih salona klasicističkih tršćanskih palača i vila, koji su nažalost uglavnom uništeni, dokumentiraju da je ovaj način dekoriranja interijera tijekom prve polovine 19. stoljeća bio prisutan na tom području.²² Ovaj način dekoriranja interijera afirmira skupina slikara odnosno dekoratera koji djeluju na području Veneta, ali i Trsta, među kojima svakako treba izdvojiti Venecijanca Giuseppa Borsata (1771. – 1849.). Borsato, naime, izvodi cijeli niz *trompe l'oeil* fresaka radeći za mnogobrojne naučitelje od Trsta i Trevisa do Venecije i Padove, kojima afirmira svoj dekorativni stil po kojem postaje poznat i cijenjen kao slikar i profesor dekoracija.²³ Utjecaji na Borsatov rad, koji proizlazi iz talijanske iluzionističke tradicije, kreću se u širokom rasponu od Piranesijevih grafika i pompejanskog slikarstva do engleskih zbirki dekoracija te napokon francuskog empirea koji predstavljaju Napoleonovi arhitekti C. Percier i P. F. L. Fontain.²⁴ Neki od Borsatovih suradnika ujedno su i protagonisti ovoga stila u Trstu poput Antonia Basolija (1774. – 1848.) i Giambattista Canalea (1745. – 1825.), a onda i Giuseppa Bernardina Biona (1762. – 1844.) te Giuseppa Gatterija (1799. – 1878.).²⁵ Interijer već spomenute kuće

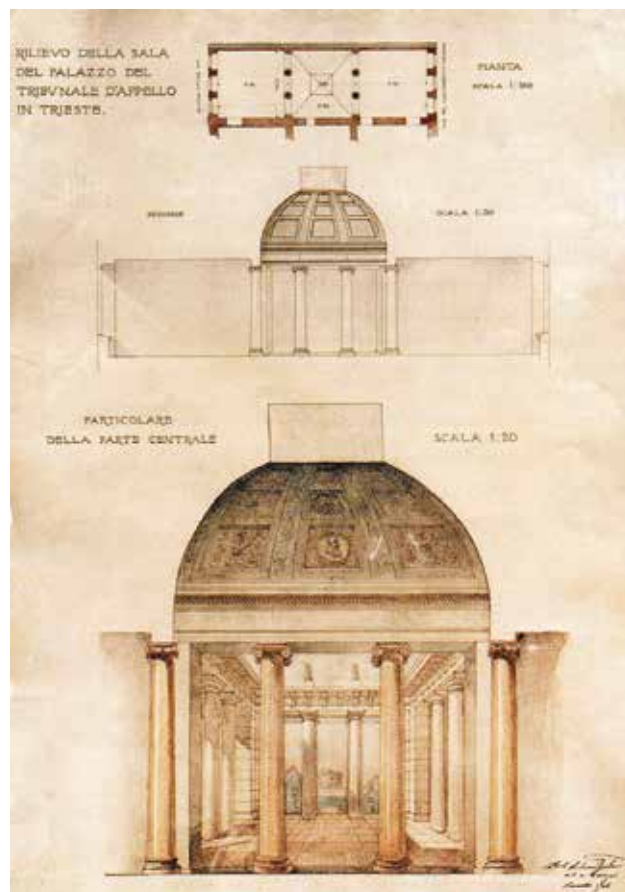
21 Salon je obnovljen restauratorsko-konzervatorskim radovima 2001. godine. Osim uklanjanja drvenih pregrada, ovim je zahvatom prezentiran prvobitni sloj zidnog i stropnog oslika.

22 AMOROSO, MARIA PIA; PARLADORI, MARINA, *Le ville triestine del periodo neoclassico, Neoclassico: arte, architettura e cultura a Trieste, 1790 - 1840*, Marsilio, Venezia, 1990., 224 – 242.

23 DE FEO, ROBERTO, op. cit. (bilj. 20), 391 – 570.

24 Isto, 52 – 68.

25 AMOROSO, MARIA PIA; PARLADORI, MARINA, op. cit. (bilj. 22), 234; isto, 65.

9 Palača Romano u Trstu, tlocrt i presjek (preuzeto iz: De Feo, 2016.)
Romano Palace in Trieste, ground plan and cross-section (from: De Feo, 2016)

Romano među prvim je Borsatovim radovima koji izvodi s Canaleom, a u kontekstu opatijske vile zanimljiv je zbog srodnog koncepta kao i zbog činjenice da će imati utjecaja na slikare mlađih generacija i postati prihvaćena forma u dekoriranju tršćanskih klasicističkih interijera tijekom prve polovine istoga stoljeća.²⁶

Oblikovni sustav glavnog salona vile Angioline svakako proizlazi iz ove tradicije, s tim da se evidentno upliću elementi bidermajera odnosno romantičnog historicizma. Naime, osim slikanih pilastara značajan element raščlambe zidnih ploha salona predstavljaju lučni otvori odnosno lučne niše zidova kojima se formira karakterističan koncept poznat iz interijera klasicističkih odnosno bidermajerskih palača i dvoraca srednje Europe, među kojima su najpoznatiji salon Muza u bečkoj Albertini i salon dvorca u Weilburgu.²⁷ Dekorativni repertoar klasične je provenijencije te se pojavljuje u vidu meandara, akanta, arabeski, ovula, rozeta, girlandi itd. Prikaz ženske figure na kićenom postamentu s vazom cvijeća u vrhu formom podsjeća na klasicistički

26 Isto, 391, 392.

27 BENEDIK, CHRISTIAN, *The Albertina – The Palais and the Hofburg State Rooms*, Beč, Christian Brandstätter Verlag, 2008., 144 – 155; NEZVAL, BETTINA, op. cit. (bilj. 20), 18 – 23.

10 Palača Romano u Trstu, glavna dvorana u razdoblju prije rušenja (preuzeto iz: De Feo, 2016.)

Romano Palace in Trieste, main hall in the period prior to demolition (from: De Feo, 2016.)

11 Palača Avogardo, Treviso, zidni oslik, G. Canal, (preuzeto iz: De Feo, 2016.)

Palace Avogardo, Treviso, wall painting, G. Canal, (from: De Feo, 2016.)

motiv kandelabra kojim talijanski majstori početkom 19. stoljeća rado ukrašavaju zidove reprezentativnih salona palača i vila.²⁸ Osim kandelabara prikazuju se vaze i urne, a svi ti motivi zapravo deriviraju iz Piranesijevih grafika objedinjenih u poznatom albumu pod nazivom *Vasi, candelabri, cippi, sarcofagi, tripodi, lucerne ed ornamenti antichi*, u razdoblju 1778. – 1780., koji se koriste kao modeli za dekoracije.²⁹ Sloboda interpretacije u kojoj je klasična forma zamijenjena ženskim tijelom govori o prisutnosti romantičarskog duha, što je sasvim u skladu s vremenom nastanka vile.

Stropna ploha Angiolinina salona, prekrivena geometrijski organiziranim poljima slikanih kazeta i njihovih ispuna koje simuliraju trodimenzionalnu vegetabilnu dekoraciju ponegdje isprepletenu s likovima putta, maskerona, mitoloških bića ili rogovima izobilja, izvedena je u sivim tonovima (*grisaille*). U središtu kazeta stropova rubnih dijelova su medaljoni u formi kartuša s prikazima životinja na kojima je primijenjen način slikanja *quadro riportato*, dok strop nad središnjim prostorom u središtu kazeta ima slikane prikaze

cvijeća. Ovi prikazi, koji potječu iz života, na tragu su intimizma ili čak svojevrsnih *genre* scena kojima se bidermajer vraća nakon heroičke geste klasicizma.³⁰ Objektivni pristup kojim se prikazuju univerzalne istine i doživljajni kojem je blizak bidermajer očituju se u ispreplitanju klasicističkih i realističnih motiva. Kolorit je u službi navedenih ideja i koncepata pa se različiti tonovi sive i bijele koriste pri postizanju skulpturalnosti elemenata klasicističke provenijencije, dok se polikromija koristi u prikazima cvijeća i životinja.³¹

Tehnika teraca korištena je u izvedbi podne obloge ova- ga salona. Kombinacijama sitnijeg i krupnijeg granulata crne, bijele i narančaste boje formirana su polja odnosno ornamenti kojima je artikulirana ploha. Poštujući prostorni ritam ona je tretirana u tri zasebne cjeline koje određuje

30 GAŠPAROVIĆ, MIROSLAV, Slikarstvo bidermajera u Hrvatskoj, *Bidermajer u Hrvatskoj 1815 – 1848*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1997., 122.

31 Restauracijom zidnog oslika, koja je provedena 2005. godine, prezentiran je opisani slikani sloj glavnoga salona. Svi su kasniji slikani slojevi uklonjeni te je klasicistički oslik dijelom restauriran, a dijelom rekonstruiran. Na mnogim je mjestima umjesto retuša rađen preslik, što je zasigurno umanjilo njegovu autentičnost. Korištene su boje neadekvatnog sastava, zbog čega nije postignuta karakteristična titravost i transparentnost ploha koji bi bili u skladu s izvornima. Restauratorsko izvješće, 2005.

28 Palazzo Avogardo, Treviso; Casa Barisan, Castelfranco Veneto; vila Spilimbergo, Domanins; Palazzina Martignon, Treviso; Palazzo Bonfaldini, Venezia itd.

29 DE FEO, ROBERTO, op. cit. (bilj. 20), 393, 403, 415.

12 Vila Spilimbergo, Domanins, zidni oslik, G. Canal, (preuzeto iz: De Feo, 2016.)

Vila Spilimbergo, Domanins, wall painting, G. Canal, (from: De Feo, 2016.)

13 Vila Angiolina, zidni oslik

Vila Angiolina, wall painting

bordura u formi meandra unutar koje su polja krupnijeg granulata, dok su s njene vanjske strane okviri izvedeni sitnijim granulatom. Sasvim srodan, gotovo identičan koncept teraco poda s bordurama u formi meandara nalazi se u prizemlju vile Sartorio u Trstu čiju obnovu iz 1838. godine potpisuje tršćanski arhitekt Nicolo Pertsch.³²

GOSPODARSKA ZONA – VRTLARIJA I POPRATNE GRAĐEVINE

Perivoj vile Angioline uspostavljen je na površini koja odgovara današnjoj te osim reprezentativnog sadrži i utilitarni, gospodarski dio – vrtlariju (*Gärtnerei*) sa staklenicima i gospodarskim zgradama. Prostor vrtlarije, koji uključuje vanjske površine (klijalište, rasadnik) i gospodarske zgrade: dva međusobno povezana staklenika s pomoćnim prostorima, spremište za kočije, Švicarsku kuću i vrtlarevu kuću³³ uspostavljen je u razdoblju formiranja perivoja od 1845. do 1860. godine i održao je svoju izvornu funkciju kao pomoćni gospodarski sadržaj sve do danas. Kao i ostali dijelovi reprezentativnog perivoja uz stambenu vilu, a potom javnog parka turističkog naselja, prostor vrtlarije mijenjao je svoju prostornu organizaciju prilagođenu zahtjevima vremena i načinu korištenja.³⁴ Nekadašnja vrtlarija,

32 *Trieste: l'architettura neoclassica*, guida tematica, ur. Fulvio Caputo, Roberto Masiero, Edizioni B&M fachin, Trieste, 1988., 257 – 259.

33 Na lokaciji vrtlarske kuće izgrađena je današnja zgrada ljekarne. ZAKOŠEK, BORIS, op. cit. (bilj. 3), 147.

34 Promjene prostorne organizacije perivojnih staza i vanjskih površina vrtlarije mogu se pratiti analizom povijesne kartografske dokumentacije: katastarske karte iz 1878. godine, Plana Opatije izrađenog na katastarskoj karti iz 1897. godine, te Situacijskih planova iz 1894. godine (C. Schubert) i Plana Parka 1. maj iz 1955. godine (R. Domac).

a kasnije rasadnik³⁵ smještena je između glavne gradske prometnice, današnje Ulice maršala Tita i vile Angioline na terenu blago nagnutom prema moru. Sadržaji vrtlarije, koji zauzimaju oko desetinu ukupne površine perivoja organizirani su na način da tvore zatvorenu prostornu kompoziciju koju sa sjeverne strane određuju staklenici i klijalište, a s južne strane zgrada za spremište alata, izvorno spremište kočija. Istočnu stranu vrtlarije definira Švicarska kuća uz koju se nalazila otvorena vodena površina (bazen), koja je danas zatvorena, ukopano spremište za vodu te nekadašnja kuća za vrtlara. Zapadnu stranu određuje glavna pješačka komunikacija kojom se s Ulice maršala Tita pristupa vili i njezinim pomoćnim sadržajima. Naglašena je vratima za ulaz u perivoj, a prostor između ograde perivoja i stražnjih pročelja staklenika obrastao je visokom i grmolikom vegetacijom te se ne doživljava iz ulične perspektive. Navedena prostorna kompozicija kojom je utilitarni sklop vrtlarije vegetacijom vizualno odvojen od reprezentativnog dijela perivoja očuvana je do danas.

Povijesna geometrija vanjskih površina vrtlarije, koju pratimo na povijesnim kartografskim prikazima temelji se na ortogonalnom rasteru, za razliku od nepravilnih, organski vođenih staza u perivoju. Na najstarijem katastarskom planu iz 1878. godine dokumentirana je izvorna prostorna organizacija prema kojoj je prostor vrtlarije bio organiziran

35 Nakon Drugoga svjetskog rata vrtlarija postaje rasadnikom u kojemu se i danas uzgaja sezonski biljni materijal, uglavnom cvijeće, namijenjeno sadnji na cvjetne gredice ne samo u perivoju Angiolina, već i u ostalim opatijskim parkovima.

14 (a, b, c) Detalji stropa salona
(a, b, c) Details of the salon ceiling

u šest uzdužno položenih kvadratnih polja.³⁶ U razdoblju svoga nastajanja vrtlarija je bila namijenjena isključivo za održavanje biljnih nasada u perivoju vile. Prilikom velike obnove, nakon što vila s perivojem 1882. godine prelazi u vlasništvo *Južnih željeznica*, u čiju je rekonstrukciju bio uključen Carl Schubert,³⁷ vrtlarija postaje gospodarski sadržaj koji zadovoljava potrebe i ostalih, novo uspostavljenih parkova u Opatiji uz hotele Kvarner i Stephanie te vilu Amaliju.³⁸ U tom se razdoblju prostor velikih polja, koja se nalaze bliže stakleniku, zbog potrebe proširenja uzgoja i načina obrade dijele u uže gredice, odnosno manje plohe izduženog, pravokutnog oblika.³⁹ Prostor neposredne okoline vrtlarije zadržava svoju organsku kompoziciju uskih, vijugavo vođenih staza.⁴⁰ Put kojim se iz središnje ulice naselja pristupa vili Angiolini naglašene je širine zbog kolnog pristupa do spremišta za kočije i staje (*Remüse/Stall*).⁴¹ Gotovo identična situacija organizacije vrtlarije prikazana je na Planu Opatije iz 1897. godine, ali se u pogledu prostorne organizacije južnog dijela vrtlarije uočava uvođenje nove

36 Na tom katastarskom planu označene su svijetlozelenom bojom plohe čija su osnova bili travnjaci, odnosno nisko raslinje, u kojima su zasađena pojedinačna stabla ili skupine stabala, a tamnijom nijansom sivozelene boje šumarci i plohe pretežito visoke vegetacije.

37 Carl Schubert bio je ravnatelj bečkog carsko-kraljevskog Društva za izgradnju perivoja i uređenja novih perivoja oko hotela *Kvarner* (1874.), hotela *Kronprinzessin Stephanie* (1886.) te depandansi i vila u Opatiji.

38 Tada je bio uspostavljen potez međusobno povezanih javnih zelenih prostora lječilišnog mjesta Opatije, čije je ishodište bio perivoj vile Angiolina.

39 Prostorni raspored gredica, omeđenih polja i niskih staklenika prikazan je na Situacijskom planu zgrada i parkova Društva Južnih željeznica izrađenom 1894. godine.

40 SCHUBERT, CARL, (bilj. 11), 9. Autor opisuje perivoj vile Angioline kao labirint staza u gustoj i divlje izrasloj šumi lovora te prostore s mnoštvom bilja i stabala jedinstvenih primjera egzota, kao što su *Sequoia gigantea*, *Cedrus Libani*, *Magnolia grandiflora* itd.

41 Isto, prilog – karta.

staze sa sjeverne strane spremišta za kočije, vjerojatno za potrebe kolnog pristupa i proširenog sadržaja vrtlarije.⁴²

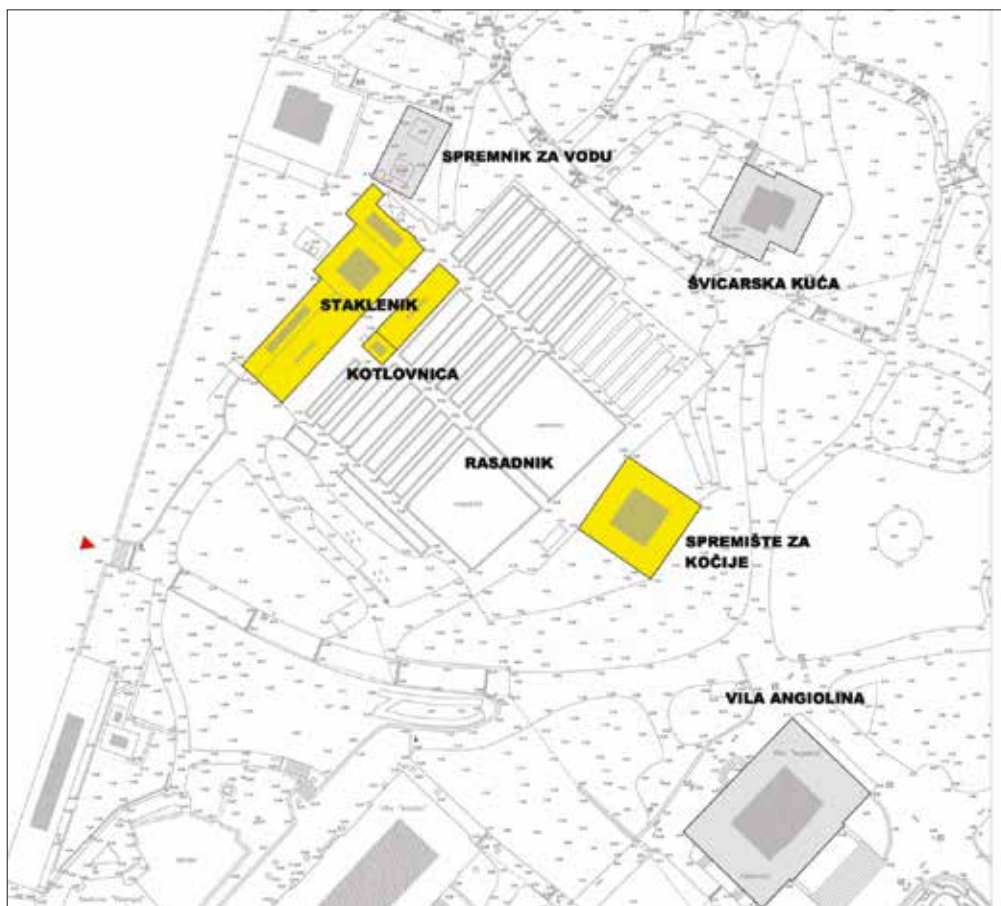
Osim istočnog staklenika, spremišta za kočije i Švicarske kuće do danas su očuvane i najstarije strukture kamenom i betonom omeđenih polja vrtnih gredica koja se nalaze u sjevernom dijelu vrtlarije. Prostorna organizacija i razdioba ploha temeljena na ortogonalnom rasteru staza koje omeđuju vrtno plohe ujedno naglašava geometričnost utilitarnog, gospodarskog dijela perivoja. U kontrastu s konceptom vijugavih, organski vođenih staza reprezentativnog dijela, čini bitno obilježje povijesnog perivoja. Gospodarski sklop perivoja vile Angiolina, vrtlarija sa staklenicima i ostalim pomoćnim zgradama kao nezaobilazni dio romantičarski koncipiranog perivoja iz druge polovine 19. stoljeća jedini je očuvani primjer prostorne organizacije, graditeljskih struktura i biljnog fonda na širem regionalnom području.

STAKLENICI

Staklenici vile Angioline funkcijom su bili usko vezani za vrtlariju uz koju su sagrađeni, iako su zapravo bili obvezan dio privatnih i javnih romantičarskih perivoja onoga vremena. Povijest staklenika, vezana za pronalaženje načina zaštite i uzgoja bilja u kontroliranoj okolini, seže u antičko razdoblje kada nastaju prvi prototipovi.⁴³ Nove tehnološke mogućnosti željezne konstrukcije devetnaestog stoljeća

42 U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata naglašava se uloga perivoja Angiolina kao javnog parka, integriranog u zeleni sustav ostalih parkova uz povijesne hotele. Perivoj u skladu s tadašnjim ideološkim pristupom mijenja naziv u Park 1. maj. Za upravljanje opatijskim parkovima oformljeno je poduzeće Parkovi, čiji se glavni rasadnici i staklenici nalaze upravo na području parka Angiolina. U tom je razdoblju došlo do nove gradnje kotlovnice i zapadnog staklenika, a intenziviranjem proizvodnje u rasadniku geometrija polja dobila je dodatnu podjelu. Polja su ograđena niskim betonskim zidovima, koji su ujedno temelji za postavljanje niskih staklenika.

43 HIX, JOHN, *The Glasshouse*, Phaidon, 1996., 8 – 27.

15 Prostorna organizacija
gospodarske zone s
rasadnikom

Spatial organisation of the
farm zone with nursery
garden

dovode razvoj do vrhunca, ali izazivaju i prijepore između arhitekata i vrtlara. Vrlo je popularan, naime, bio arhitektonski tip staklenika koji predstavlja zidnica s velikim ostakljenim otvorima na glavnom pročelju (često s ostakljenim krovom) čiji je identitet određen arhitektonskim elementima i dekoracijom. Preferiraju ga arhitekti, dok vrtlari zagovaraju željeznu ostakljenu konstrukciju zbog količine svjetlosti koju propušta te u potpunosti ispunjava svoj smisao i svrhu. Tijekom 19. stoljeća željezo se sve više uvlači u arhitektonski tip staklenika, da bi od sredine stoljeća postalo dominantom konstrukcije.⁴⁴ Na europskom kontinentu vrlo značajan i utjecajan bio je Friedrich Ludwig von Sckell (1750. – 1823.) koji pomiruje znanstvenu botaniku i formalnu estetiku.⁴⁵ Poznat je njegov željezni staklenik iz 1807. uz Nymphenburg u Münchenu, a onda i staklenik u Starom botaničkom vrtu iz 1818. godine. Sckell,

44 Nekoliko staklenika engleskog arhitekta i vrtnog dizajnera Jeffryja Wyatvillea (1766. – 1840.) prezentira arhitektonski tip staklenika iz prve četvrtine 19. stoljeća u kojima su kameni elementi reducirani do maksimuma te se koristi željezo za stupove interijera i krovnu konstrukciju Camellia House u Bretton Hallu (1812.), na staklenicima u Longleat House (1814.), Ashridge Park (1815.), Belton House (1820.), oranžeriji u Chatsworthu (1826.), Botanical House u Woburn Abbey (1836.) itd. Isto, 74 – 115.

45 Isto, 98 – 100.

naime, iskustveno dolazi do rješenja prilagođenog hladnoj njemačkoj klimi u kojem južnu vertikalnu stijenku kao i krovnu površinu izvodi u staklu, dok sjeverni, istočni i zapadni zid izvodi u solidnom materijalu. Koristi rubne zidne paviljone koji zatvaraju središnji ostakljeni dio te znatno reducira dekorativne elemente. Utjecaj Sckella na europski kontinent bio je doista velik pa se srodna tipologija tijekom prve polovine 19. stoljeća zatječe u Austriji, Češkoj i Poljskoj odakle dopiru i do ostalih dijelova Monarhije.

Staklenici, smješteni duž sjevernog ruba platoa vrtlarije vile Angioline, dijelom potječu iz vremena formiranja perivoja, dakle iz treće četvrtine 19. stoljeća, dok je najveći zapadni nastao moguće tridesetih godina 20. stoljeća zamijenivši dva prvobitna staklenika koji su bili na tom mjestu. Spomenuti katastarski listovi prikazuju staklenik u jedinstvenoj izduljenoj približno pravokutnoj formi, a riječ je zapravo o četiri različita dijela u nizu, što nam dokazuje Rottmayerova fotografija iz 1883. koja je kao i kod spremišta za kočije i Švicarske kuće od izuzetnog značaja kao jedini izvor o njihovom cjelovitom prvobitnom izgledu. Iako obrasli zelenilom u romantičarskom duhu onoga vremena, s fotografije se jasno razabiru njihovi volumeni, struktura i artikulacija.

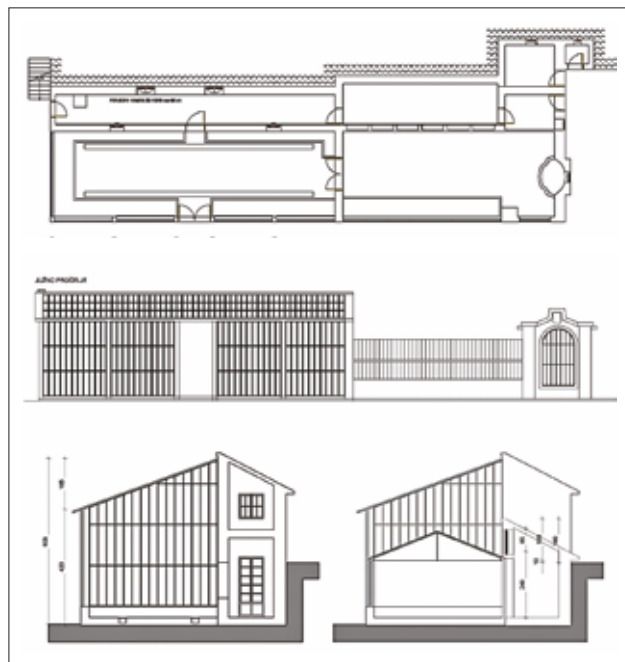

16 Staklenici, iz albuma *Curort Abbazia*, J. B. Rottmayer, 1883.
Conservatories, from the album *Curort Abbazia*, J. B. Rottmayer, 1883

Prema navedenoj fotografiji, istočni staklenik sastoji se od rubnog zidanog paviljona s velikim prozorom i staklenim krovom na koji se nadovezuje željezna ostakljena konstrukcija koja se pruža u smjeru istok – zapad te je do danas očuvana gotovo do detalja. Evidentno je da se radi o kombinaciji zidanog i ostakljenog tipa, prilagođenog klimatskim uvjetima mediteransko-kontinentalne klime, koji afirmira spomenuti Ludwig von Sckell. Konstrukciju podržava stražnji uzdužni zid visine oko 250 cm i prednji uzdužni zid visine oko 80 cm, a sastoji se od dvostrešnog krova i vertikalnih nosača južnog pročelja. Teret krova, sazdanog od željeznih rebara T profila koja podržavaju staklo, preuzima spomenuti stražnji zid, a u prednjem dijelu željezna konstrukcija od vertikalnih nosača s gredom, koja je postavljena na spomenutom zidanom parapetu. Raspon krova prevladan je željeznim elementima koji u pravilnom ritmu od oko 2 m prenose njegovu težinu na stražnji zid odnosno željezne vertikale na južnom pročelju. Oblikovno i stilski najzanimljiviji dijelovi ove konstrukcije od lijevano-željeznih elemenata su vertikale ili pilastri južnog pročelja kao i arhitravna greda. Naime, njihova su vanjska lica ukrašena dekoracijom srednjovjekovne provenijencije u formi četverolista, prepletenih traka i šiški. Ova dekoracija u duhu je vremena i ide u prilog pretpostavci o nastanku staklenika tijekom treće četvrtine 19. stoljeća. Zanimljivost na horizontalnoj gredi su maleni žljebovi koji se javljaju u pravilnom ritmu od svakih tridesetak centimetara, a služe za odvod vode s krovišta.⁴⁶

Interijer ovoga staklenika organiziran je trima uzdužnim nizovima polica s dva prolaza. Police duž južnog i sjevernog zida izrađene su u betonu, dok središnju čini željezna

46 Sondiranjem je utvrđen prvobitni bojeni sloj željezne konstrukcije oxidrot boje koja je nanosena preko nešto tanjeg uljanog podslika narančaste boje. V. Varšić, 2016.

17 (a, b, c) Nacrti staklenika, tlocrt, južno pročelje, presjek
(a, b, c) Drawings of conservatory, ground plan, southern facade, cross-section

konstrukcija s metalnim vijcima. Na željeznoj rešetci južnog pročelja ovještene su željezne police koje pripadaju izvornoj strukturi staklenika. Dio poda popločen je pločicama u terakoti, dok je dio prekriven betonom recentnijeg datuma. Zanimljivost je svakako sustav podnog grijanja koji je tijekom vremena s ugljena prešao na mazut, a sastoji se od željeznih cijevi koje su položene u kanale koji presijecaju staklenike i zatvoreni su betonskim odnosno željeznim elementima. Staklenik nikada nije imao sustav za ventiliranje, međutim, možemo pretpostaviti da je grijanje bilo ugrađeno već prilikom izgradnje.

Prema fotografiji, sljedeći u nizu bio je još jedan manji potpuno ostakljeni volumen koji se oslanjao na glavnu zgradu. Potonja je bila dominantna ove cjeline, zidana u opeci, rastvorena četirima velikim prozorima segmentnog zaključka prema jugu i glavnim ulazom lučnog zaključka na zapadnom pročelju. Riječ je o arhitektonskom tipu staklenika, što je za vrijeme nastanka sasvim uobičajena pojava. Za ovakve je građevine bilo karakteristično ostakljeno krovništvo kako bi se biljkama osiguralo što više svjetlosti, pa se stoga, iako nije vidljivo s fotografije, može pretpostaviti njegovo postojanje i u ovom slučaju.

Zapadni staklenik arhitektonskog tipa kao i manji ostakljeni volumen zamijenjeni su novim današnjim staklenikom koji je tlocrtno ponovio njihovu formu. Do ovih je izmjena došlo prije 1940. godine iz koje potječe nacrt potojećeg stanja na kojem je prikazan današnji staklenik.⁴⁷

47 Državni arhiv Rijeka, Fond Glavarstva Općine Volosko – Opatija, Građevinski arhiv, Dosje – Opatija.

18 (a, b, c, d, e) Staklenik iz sredine 19. stoljeća, današnje stanje
(a, b, c, d, e) Conservatory from mid-19th century, current condition

Čini ga ostakljeni volumen izduljene pravokutne osnove oslonjen na uzdužni zid stražnjeg skladišta koji se sastoji od uske dugačke prostorije što se proteže cijelom duljinom staklenika. Zidano je kamenom te žbukano, a oblikovni detalji njegovog zapadnog bočnog pročelja odgovarali bi razdoblju između dva rata, kada je vjerojatno ova cjelina nastala.

ŠVICARSKA KUĆA I SPREMIŠTE ZA KOČIJE

Obvezan dio romantičarskog perivoja engleskog tipa bila je švicarska kuća, prepoznatljiva po svom rustikalnom izgledu zbog vidljive drvene građe odnosno drvenih elemenata artikulacije njene vanjštine. Švicarska kuća Angiolinina perivoja tijekom vremena značajno je izmijenjena

i osiromašena uklanjanjem drvenih pročeljnih elemenata, međutim Rottmayerova fotografija iz 1883. godine svjedočanstvo je i dokaz da je bila sagrađena u skladu s uobičajenim obrascima oblikovanja. Prvi put se spominje kao gospodarska zgrada u gruntovnoj zabilježbi iz 1875. kada iz vlasništva Higinijeva sina Paola Scarpe prelazi u ruke grofa Viktora Chorinskog.⁴⁸ Pregrađena je i proširena 1884. godine, kada je već bila u vlasništvu *Južnih željeznica*. Tada se naziva *Schweizerhaus* ili *Schweizerhütte*, dakle švicarska kuća, a često i *ex Milchstube* ili *ex latteria*, odnosno bivša mljekara.⁴⁹ Postojanje mljekare u okviru perivoja može se

⁴⁸ ZAKOŠEK, BORIS, op. cit. (bilj. 3), 147.

⁴⁹ Isto, 147.

19 Švicarska kuća, iz albuma *Curort Abbazia*, J. B. Rottmayer, 1883.
Swiss house, from the album *Curort Abbazia*, J. B. Rottmayer, 1883

20 Spremište za kočije, iz albuma *Curort Abbazia*, J. B. Rottmayer, 1883.
Storage facility for carriages, from the album *Curort Abbazia*, J. B. Rottmayer, 1883

povezati s poznatom sklonošću pripadnika visokih društvenih slojeva praktičnom bavljenju poljoprivredom, botanikom ili nekim oblikom proizvodnje, što uključuje i mljekarske proizvode. Poznato je također da je otmjeno bilo imati farmu za razonodu odnosno poljepšano gospodarstvo (*La ferme ornée*).⁵⁰ Naziv Švicarska kuća zadržan je do današnjih dana, mada su se nizale raznorodne namjene, od pansiona i glazbene sobe do vrtlarske kuće i ureda poduzeća koja se bave opatijskim parkovima.⁵¹ Danas pripada Hrvatskom muzeju turizma, u muzejskoj je funkciji te prezentira povijest opatijskog turizma.

Riječ je zidanoj katnici koja je cijelom dužinom glavnog južnog pročelja imala drvenu konstrukciju s balkonom. Konstrukcija se sastojala od četiriju drvenih vitkih stupova koji su podržavali balkon kao i daščanu oplatu koja je pratila zaključnu zabatnu formu pročelja. Zahvaljujući sitnim rezbarijama dasaka balkonske ograde i zabatne oplate kompletna se konstrukcija doimala bogato ornamentiranom te je asocijala na tradicijske kuće alpskog podneblja. Sitne dekoracije u formi visećih lukova, zvjezdica ili četvrolista pripadaju dekorativnom repertoaru romantičnog historizma i karakteristične su za šezdesete pa i sedamdesete godine 19. stoljeća. Unatoč izmjenama koje je ova građevina doživjela, njen prostorni koncept u osnovi je sačuvan jednako kao i dvokrako stubište s karakterističnom lijevano-željeznom ogradom.

Pomoćna gospodarska građevina, nekadašnje spremište za kočije, koja je danas u funkciji rasadnika, smještena je u stražnjem dijelu perivoja vile Angioline, točnije između rasadnika i same vile. Kako se razabire sa starih katastarskih listova (1878., 1897., 1893., 1900.), do nje je vodio put od

glavnog ulaza na imanje koji se nalazio na njegovom sjevernom rubu prema glavnoj cesti, današnjoj Ulici Maršala Tita.

Jednostavna zidanica pravokutne tlocrtne forme sagrađena je vjerojatno u razdoblju formiranja perivoja, što bi značilo tijekom pedesetih odnosno šezdesetih godina 19. stoljeća. Ona je tijekom druge polovine 20. stoljeća nadograđena, pri čemu je izgubila svoja izvorna obilježja, a Rottmayerova fotografija jedino je svjedočanstvo njenog prvobitnog oblikovanja. Naime, spomenuta fotografija donosi izgled njenog glavnog zapadnog pročelja sa širokim lučno zaključenim vratnim otvorom koji zadire u zabatnu zonu pročeljne plohe. Osim osnovnog koncepta pročelja, s fotografije se razabire i nagib dvostrešnog krovništva kojim je formiran njegov zabatni zaključak te cijeli niz elemenata arhitektonske plastike kojom je oblikovano. Razdijelnim profiliranim vijencem, koji se nalazi u visini kapitelne zone dovratnika vratnog otvora, ploha je podijeljena u dvije zone. U gornjoj zabatnoj zoni nalazi se lučni dio vratnog otvora uz koji su obostrano dvije stilizirane rozete u formi medaljona. Duž zabatnog zaključka proteže se uglata zupčasta dekoracija koja se može protumačiti kao reminiscencija visećih lukova. Dovratnici i luk vratnog otvora glatke su obrade bez profilacija.

Restauratorskim sondiranjem utvrđeni su izvorni zidovi ove građevine s pripadajućom žbukom i naličjem kao i naknadne intervencije, što u spoju s informacijama koje pruža spomenuta povijesna fotografija rezultira jasnom slikom o njenom prvotnom volumenu i pročeljnem oblikovanju. Bila je to zidana prizemnica pravokutne tlocrtne forme s dvostrešnim krovništem nagiba oko 30°. Prostor je bio podijeljen u dvije međusobno povezane prostorije – zapadnu, tlocrtno veću, u kojoj se vjerojatno spremala kočija, i istočnu, nešto manju. Svaka je prostorija imala vlastiti ulaz – istočna vratni otvor dimenzija vjerojatno sličnih današnjima, a zapadna veliki lučno zaključeni vratni otvor koji je vidljiv

50 MARUŠEVSKI, OLGA; JURKOVIĆ, SONJA, *Maksimir*, Školska knjiga, Zagreb, 1992., 22; ŠVERKO, ANA, *Ferme ornée Garagninovich u Divuljama kod Trogira*, *Radovi IPU*, 33/2009., 217 – 226.

51 ZAKOŠEK, BORIS, op. cit. (bilj. 3), 147.

21 Rekonstrukcija spremišta za kočije
Reconstruction of the storage facility for carriages

na spomenutoj povijesnoj fotografiji. Istočna je prostorija bila zaključena grednikom, što nam dokazuju ležišta greda u zidovima, dok današnja drvena međukatna konstrukcija u objema prostorijama potječe iz vremena nadogradnje i preoblikovanja kojim se formiralo postojeće stanje.

UTJECAJI I PITANJE AUTORSTVA

Ideja o oblikovanju cjelina s otmjenom paladijevskom arhitekturom koju okružuje engleski perivoj potječe iz 18. stoljeća. Popratne građevine različite oblikovne provenijencije i stilova također su obvezna tema ovakvih prostora koji postaju *pokusni teren za stilski pluralizam*, a njihova je simbolika vezana za ideju tolerancije i osobne slobode.⁵² Treba napomenuti da su fiziokratske ideje 18. stoljeća imale snažan utjecaj na aristokraciju, što dokazuje strastveno bavljenje agronomijom i botanikom kao i uređivanje poljepsanih gospodarstava odnosno farmi za razonodu. Uređenje vrtlarija sa staklenikom u dijelu Angiolinina perivoja govori o interesu vlasnika za botaniku i uzgoj bilja što je, dakle, bilo sasvim u duhu vremena.

U Austriji je slobodnozidarska inicijativa pripomogla prihvaćanju engleskog perivoja zahvaljujući konotacijama slobode i prosvijećenosti koju je nosio pa se prvi takvi perivoji nalaze u okolici Beča, uređeni prema narudžbama aristokracije i visokih građanskih krugova.⁵³ Najpoznatiji je Laxenburg koji poprima obličje engleskog perivoja potkraj 18. stoljeća, postavši uzorom za mnoge perivoje diljem Monarhije. Krucijalno djelo *Theorie der Gartenkunst* (1779. – 1785.), posvećeno uređenju ovakvih prostora, potpisuje C. C. Lorenz Hirschfeld, profesor filozofije i lijepih

52 MARUŠEVSKI, OLGA; JURKOVIĆ, SONJA, op. cit. (bilj. 50), 16, 18; WITTKOWER, RUDOLF, *English Neo-Palladianism, the landscape Garden, China and the Enlightenment*, *L'Arte*, 6, 1969: 20, 30.

53 HAJÓS, GÉZA, *Romantische Gärten der Aufklärung, Englische Landschaftskultur der 18. Jahrhunderts in und um Wien*, Böhlau, Wien, 1989., 45 – 59; MARUŠEVSKI, OLGA; JURKOVIĆ, SONJA, op. cit. (bilj. 50), 16, 18.

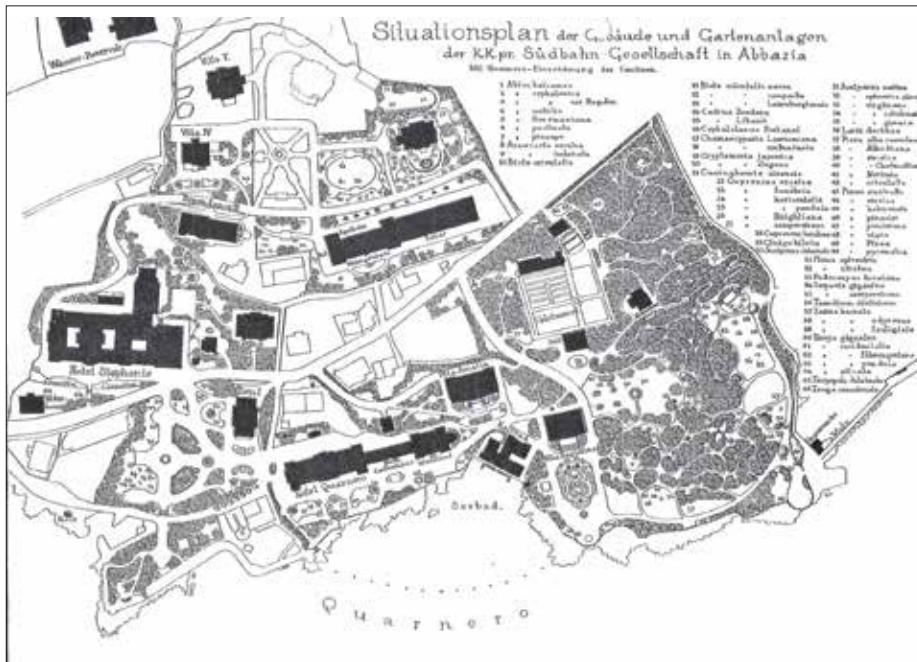
22 Izrez s katastarske karte 1878. (Geodetska uprava ispostava Opatija)
Clip of cadastre map 1878 (State Geodetic Administration, Opatija branch office)

umjetnosti na Sveučilištu u Kielu.⁵⁴ Brojne stranice posvećuje oblikovanju perivoja, njegovim vizualnim kvalitetama i doživljajima koje može izazvati, zagovarajući jednostavnost i prikladnost kako hortikulturnog uređenja tako i arhitekture. Hirschfeldov koncept primjenjuje se tijekom 19. stoljeća diljem Europe, a Scarpina je vila s perivojem jedan od primjera u kojem nalazimo sve karakteristične i poželjne elemente.⁵⁵ Ne treba zanemariti činjenicu da je Scarpa bio jedan od značajnijih članova riječke masonske lože pa se tragom tumačenja o povezanosti slobodnozidarske filozofije s idejom slobode koju simbolizira engleski perivoj može obrazložiti njegova želja da formira vlastiti takav perivoj.⁵⁶

54 Isto, 24 – 27.

55 Rijeka je u razdoblju formiranja Angiolinina perivoja poznavala engleski perivoj Vranyczanyjevih koji je respektirajući prirodnu konfiguraciju terena uređen na posjedu Plasse. Umjesto raskošne rezidencije tamo se nalazila skromna arhitektura u *cottage* stilu, ali i brojne popratne građevine – staklenici, staje, zgrade za poslugu i vrtlare, od kojih do danas nije ništa očuvano. Ovu situaciju ilustriraju nacrti Filiberta Basariga za preuređenje privatnog u javni park sedamdesetih godina 19. stoljeća. DE CANZIANI, THEODOR, *Obitelj Vranyczany – Dobrinović – aktivni sudionici preobrazbe slike grada Rijeke u 19. stoljeću, Veličanstveni Vranyczany*, katalog izložbe, MUO – Matica hrvatska, Zagreb, 2016., 57 – 71.

56 TOŠEVA-KARPOWICZ, LJUBINKA, *Masonerija, politika i Rijeka*, Državni arhiv Rijeka, Posebna izdanja, 2015.; 81, 108, 117; VALUŠEK, BERISLAV, op. cit. (bilj. 3), 38.

23 Izrez s plana zgrada i vrtova Južnih željeznica u Opatiji, C. Schubert, 1894.
Clip of plan of buildings and gardens of Southern Railways in Opatija, C. Schubert, 1894.

Beč je za cijelu Monarhiju bio rasadnik novih arhitektonskih koncepata, čemu je osobito doprinio stručni arhitektonski časopis *Allgemeine Bauzeitung* u kojemu se objavljuju svi značajniji projekti različitih tipova građevina, a koji se tiska od 1838. godine. Među bečkim graditeljima prve polovine 19. stoljeća svakako treba istaknuti Josefa Kornhäusela (1782. – 1860.) kao glavnog predstavnika radikalnog klasicizma odnosno bidermajera koji projektiraju i rezidencijalne građevine često pribjegava paladijevskim konceptima. Njegove vile određuje uravnoteženi simetrični volumen s akcentom na središnjoj rizalitno istaknutoj zoni, kao i klasični prostorni koncept temeljen na trodijelnoj podjeli reprezentativnog dijela u čijoj su pozadini stubišta i ostale manje važne prostorije, što prezentiraju na primjer vile Perger i Jäger u Badenu.⁵⁷ Takve tendencije razabiru se na brojnim vilama toga vremena, a najrodnije vile Angiolini su one građene prema projektima austrijskih graditelja Johanna Schmidbergera (1788. – ?) i Gabriela Zimmermanna (1813. – 1882.).⁵⁸

Razabiranje mogućih utjecaja kao i traganje za potencijalnim autorom projekta vezano je dakako i za samog naručitelja. Higinio Scarpa, naime, bio je bogat i ugledan trgovac, politički i gospodarski vrlo aktivan.⁵⁹ Vilu je zajedno sa svojim sinom Paolom nazvao imenom preminule supruge Angiole zvane Angiolina (1801. – 1832.), rođene Sartorio, s čijom je obitelji bio u vrlo bliskim odnosima. Naime, poznata tršćanska obitelj Sartorio bavila se veletrgovinom žita

kao i Higinijeva obitelj, što ih je povezalo u dugogodišnju suradnju i prijateljstvo.⁶⁰ Higinio je dakle poslovno i privatno bio vezan za Trst, vrlo značajan grad Monarhije koji je upravo tijekom prve polovine 19. stoljeća doživljavao svoj rast i razvoj. Najznačajniji protagonisti tršćanskog neoklasicizma bili su Pietro Nobile (1776. – 1854.) i Matteo Pertsch (1769. – 1834.) koji dio svoga života i karijere provode u Beču odnosno Grazu, gdje dolaze u kontakt s tada aktualnim arhitektonskim idejama i projektima. Sin potonjega, Nicolo Pertsch, autor je projekta preuređenja vile Sartorio čiji su vlasnici bili brat preminule Scarpine supruge Pietro Sartorio i njegova supruga.⁶¹ S obzirom na obiteljske i poslovne veze Scarpe s Trstom, autora bi trebalo tražiti među tršćanskim klasicističkim arhitektima. Brojne su vile srodnoga koncepta tijekom prve polovine 19. stoljeća građene u Trstu, gdje ovaj tip građevine za odmor i rasonodu postaje sve poželjnija forma u krugovima obogaćenog građanstva. Klasicistički graditelji poput spomenutih Pietra Nobilea te Mattea i Nicola Pertscha, potom G. Battista De Puppija (1796. – 1868.) i Antonia Buttazzonija (1798. – 1848.) svoje su talente i znanja posvetili između ostaloga i realizaciji želja investitora koji na tršćanskim brežuljcima podižu vile okružene perivojima koje se svojim prostornim konceptom, karakterom volumena i dekorativnim sustavom mogu povezati s vilom Angiolinom. Pretpostavku o povezanosti Angioline s tršćanskom klasicističkom gradnjom podržava i dekorativni koncept glavnog salona Angioline koji je usko vezan za sjeverotalijansku tradiciju dekoriranja interijera

57 NEZVAL, BETTINA, op. cit. (bilj. 20), 2010: 172, 44 – 71.

58 NEZVAL, BETTINA, *Villen der Kaiserzeit, Sommerresidenzen in Baden, Horn/Wien*, 1993., 52, 89, 102.

59 Više o djelovanju Higinia Scarpe vidi u: VALUŠEK, BERISLAV, op. cit. (bilj. 3), 37 – 41.

60 SARTORIO, GIOVANNI GIUGLIELMO, *Memorie biografiche*, ur. Lorenza Resciniti, Simone Volpato, Trieste, 2010.

61 *Trieste: l'architettura neoclassica*, guida tematica, op. cit. (bilj. 32), 257 – 259.

24 Izrez s karte *Plan von Abazia, auf Grundlage der Cataster Mappen augenommen*, 1897. (DAR, Kartografska zbirka, Planovi Opatije, K-6)

Clip of the map *Plan von Abazia, auf Grundlage der Cataster Mappen augenommen*, 1897. (DAR, Cartographic Collection, Plans of Opatija, K-6)

iluzionističkim prikazima arhitektonskih elemenata i ornamenta, o čemu i danas svjedoče interijeri najznačajnijih trčanskih stambenih i javnih zgrada (npr. Palača Burze, palače Carciotti i Rotonde) koje oslikavaju Giuseppe Bernardino Bison i Giuseppe Gatteri.⁶²

Staklenik i vrtlarija dokument su i svjedočanstvo vremena kada bavljenje botanikom postaje omiljen hobi aristokracije, ali očito i bogatog građanstva. Ovaj tip građevine, zbog posebnih uvjeta koje je trebao zadovoljiti, tijekom povijesti postaje mjesto brojnih ekspanzija kao inženjerskih tako i arhitektonskih. Tehnološki razvoj 19. stoljeća omogućava potpuno ostakljenu konstrukciju koja predstavlja vrhunac razvoja i traganja za rješenjem problema, a uzgoj egzotičnog bilja prerasta u pitanje prestiža pa staklenik postaje obveznim dijelom perivoja 19. stoljeća. Najbliže europske primjere staklenika iz razdoblja klasicizma i romantizma nalazimo u perivojima Badena, Beča, Trsta. Na području Kvarnera, ali i znatno šire zapravo se ne nalaze sačuvane povijesne građevine ovoga tipa, što doprinosi vrijednosti i značaju staklenika vile Angioline.

ZAKLJUČAK

Vila Angiolina sa svojim okruženjem predstavlja vrijedan primjer visoko očuvanog ladanjskog kompleksa sredine 19. stoljeća na kojem je evidentno karakteristično ispreplitanje klasicističkih i romantičarskih tendencija. Engleski perivoj kojim je okružena odraz je Scarpine sklonosti prosvjetiteljskoj filozofiji koja u prirodi pronalazi

izraz slobode, a njegova je posebna vrijednost gospodarska zona s vrtlarijom i staklenicima te švicarskom kućom i spremištem za kočije koji predstavljaju svjedočanstvo o načinu života i korištenja ovoga prostora kao i duhu jednoga vremena.

Planirana obnova temelji se na afirmaciji izvornog supstrata metodama restauracije i konzervacije, ondje gdje za to postoje uvjeti, odnosno rekonstrukcije prema povijesnoj dokumentaciji i nalazima sonde koji su omogućili vjerodostojno i precizno sagledavanje i povrat izvornih oblika. Stoga će se vanjština i interijeri vile obnavljati metodama konzervacije i restauracije jednako kao i staklenik iz sredine 19. stoljeća sa svim pripadajućim detaljima. Metoda rekonstrukcije bit će primijenjena na spremištu za kočije kojom će se formirati njen izvorni volumen kao i glavno zapadno pročelje s lučnim otvorom. Ondje gdje postojeće stanje niti povijesni podatci nisu bili dostatni za rekonstrukciju povijesne situacije, kao kod zapadnog staklenika arhitektonskog tipa, planira se nova građevina oblikovana potpuno suvremenim jezikom koja će se uklopiti u ovaj visoko vrijedan povijesni kontekst, a istovremeno će predstavljati novu vrijednost i doprinos.

LITERATURA

- ACKERMAN, JAMES, *The Villa. Form and Ideology of Country Houses*, Princeton University Press, 1990.
- AMOROSO, MARIA PIA; PARLADORI, MARINA, *Le ville triestine del periodo neoclassico, Neoclassico: arte, architettura e cultura a Trieste, 1790 - 1840*, Marsilio, Venezia, 1990.

62 Isto, 133 - 136, 161 - 165, 266 - 270.

- BENEDIC, CHRISTIAN, *The Albertina – The Palais and the Hofburg State Rooms*, Beč, Christian Brandstätter Verlag, 2008.
- DE CANZIANI, THEODOR, Obitelj Vranyczany – Dobri-
nović – aktivni sudionici preobrazbe slike grada Rijeke
u 19. stoljeću, *Veličanstveni Vranyczany*, katalog izložbe,
MUO – Matica hrvatska, Zagreb, 2016.
- ČIKARA, DUŠKO, Dvije klasicističke palače bračke „Mari-
timne oligarhije“, *Klasicizam u Dalmaciji II*, Znanstveni
skup, Institut za povijest umjetnosti – Centar Cvito Fi-
sković Split, Split, 2012.
- DE FEO, ROBERTO, *Giuseppe Borsato 1770 – 1849*, Scripta
Edizioni, Verona, 2016.
- EKL, VANDA, Opatija – prostor i čovjek, *Dometi*, 1984/9-10
- ENGEL, UTE, Neoclassical and Romantic Architecture in
Britain, *Neoclassicism and Romanticism, 1750 - 1848*, (ur.
Rolf Tolman), Könemann, 2006.
- GAŠPAROVIĆ, MIROSLAV, Slikarstvo bidermajera u Hr-
vatskoj, *Bidermajer u Hrvatskoj 1815 – 1848*, Muzej za
umjetnost i obrt, Zagreb, 1997.
- HAJOS, GEZA, *Romantische Gärten der Aufklärung, Engli-
sche Landschaftskultur der 18. Jahrhunderts in und um Wien*,
Böhlau, Wien, 1989.
- HIX, JOHN, *The Glasshouse*, Phaidon, 1996.
- KUČEL - ILIĆ, ALEKSANDRA, Curort Abbazia - magnet za
bogataše, *Novi list, Liburnijski Novi list*, Rijeka, 25.4.2004.
- MAHEČIĆ RADOVIĆ, DARIJA, Preobrazba Opatije 1882.
– 1897. – počeci turističke arhitekture, *Radovi IPU*,
2002/26, Zagreb, 2002.
- MARUŠEVSKI, OLGA; JURKOVIĆ, SONJA, *Maksimir*,
Školska knjiga, Zagreb, 1992.
- MIDDLETON, ROBIN - WATKIN, DAVID, *Architecture of
the Nineteenth Century*, Electa, Milano, 1980.
- NEZVAL, BETTINA, *Joseph Kornhäusel Lustschlösser und
Theater*, Verlag Berger, 2010.
- PORTOGESI, PAOLO; *Dizionario enciclopedico di architettura
e urbanistica*, vol. VI, Istituto Editoriale Romano, Roma,
1969., vol. VI
- SARTORIO, GIOVANNI GIUGLIELMO, *Memorie biografiche*,
(ur. Lorenza Resciniti, Simone Volpato), Trieste 2010.
- SCHUBERT, CARL, *Der Park von Abbazia*, Hartleben's Ver-
lag, Beč, 1894.
- ŠVERKO, ANA, Ferme ornée Garagninovih u Divuljama
kod Trogira, *Radovi IPU*, 33/2009.
- Trieste: l'architettura neoclassica*, (ur. Fulvio Caputo, Roberto
Masiero), Edizioni B&M fachim, Trieste, 1988.
- TOŠEVA-KARPOWICZ, LJUBINKA, *Masonerija, politika
i Rijeka*, Državni arhiv Rijeka, Posebna izdanja, 2015.
- VAHTAR JURKOVIĆ, KORALJKA, *Opatija – urbanistički
razvoj i perivojno naslijeđe*, Rijeka–Opatija, 2010.
- VALUŠEK, BORIS, *Vila Angiolina u Opatiji*, Opatija, 2005.
- ZAKOŠEK, BORIS, *Opatijski album: dugo stoljeće jednog
svjetskog lječilišta*, Državni arhiv Rijeka, Posebna izda-
nja, sv. 18, Rijeka, 2005.
- WITTKOWER, RUDOLF, English Neo – Palladianism, the
landscape Garden, China and the Enlightenment, *L'Arte*,
6, 1969.
- WUNDRAM, MANFRED-PAPE, THOMAS, *Andrea Palladio,
architect between the Renaissance and Baroque*, Taschen,
2008.

ELABORATI

- OŠTRIĆ, RADOSLAV, Vila Angiolina, Opatija, Pregled i
pokusno sondiranje prvog kata, restauratorsko izvješće
- VALUŠEK, BORIS, Vila Angiolina u Opatiji – povijesno-
umjetnička analiza, povijest, konzervatorska podloga i
dokumentacija, 2001.
- Izvještaj o obavljenim restauratorskim radovima u objek-
tu vila Angiolina u Opatiji (reprezentativna dvorana u
prizemlju)

IZVORI ARHIVSKE GRAĐE

- Državni arhiv Rijeka: spisi, projektna dokumentacija 1886.,
1939.
- Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Ri-
jeka, Ispostava Opatija, Kartografska zbirka starih ka-
tastarskih karata, Opatija
- Hrvatski muzej turizma
Konzervatorski odjel u Rijeci

Summary

VILLA ANGIOLINA AND ITS GREENERY WITH OUTBUILDINGS

Villa Angiolina in Opatija has thus far inspired research interests on several occasions, which resulted in several texts related to its history and stylistic features. This paper, through further stylistic analysis of Classicist and Romantic design elements, discusses their origin as well as possible models or authorship associated to the context of the Vienna Circle, but also to Trieste Classicist buildings whose owners were related to Higinio Scarpa through family ties and business. Furthermore, the paper points to the specificities of surroundings of Villa Angiolina, created in line with the then

recommendations for designing such spaces. The authors analyse the previously unstudied and in many ways interesting outbuilding zone of the garden – greenery (*Gärtnerrei*) with glasshouses and agricultural outbuildings. Given that the aforesaid buildings and the entire area of the estate are highly preserved, this complex represents one of the rare testimonies of a typical Romanticist and Enlightenment concept, not only in the Kvarner area, but also much wider, and deserves special attention and analysis aimed at restoration and presentation of the highest quality.